

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НОМІНАЛІЗАЦІЇ

Яна Остапчук. Семантичний потенціал номіналізації.

Стаття присвячена аналізу семантичного потенціалу номіналізації, як інваріанту репрезентації об'єктивного значення речення. Досліджено особливості реалізації непрямої та прямої номіналізації, застосування яких призводить до набуття пропозицією різних значень. Проаналізовано особливості семантики номіналізованих структур та структурні моделі їх вживання у реченні.

Ключові слова: номіналізація, пропозиція, пряма номіналізація, непряма номіналізація.

Яна Остапчук. Семантический потенциал номинализации.

Статья посвящена анализу семантического потенциала номинализации, как инварианта репрезентации объективного значения предложения. Исследованы особенности прямой и не прямой номинализации, употребление которых приводит к приобретению пропозицией различных значений. Проанализированы особенности семантики номинализированных структур и структурные модели их употребления в предложении.

Ключевые слова: номинализация, пропозиция, прямая номинализация, не прямая номинализация.

Jana Ostapchuk. Semantic potential nominalization.

The article is dedicated to the analysis of semantic potential of nominalization as an invariant of objective meaning representation in sentences. The peculiarities of non-perfect and perfect nominalizations which lead to proposition obtaining different meanings are investigated. The main semantic features of nominalized structures are analyzed as well as structural models of their sentence usage.

Key words: nominalization, proposition, direct nominalization, indirect nominalization.

Як об'єктивне значення, що позначає фрагмент дійсності, „стабільне семантичне ядро, об'єктивна семантична константа речення, що відображає структуру ситуації чи події” [4, с. 121–122], пропозиція може мати низку мовних виражень, що являють собою набір синтаксичних форм. На поверхневому рівні смислові одиниці знаходять вираження у вигляді слів і синтаксичних конструкцій, на глибинному рівні думка поєднує поняття речі і ознаки в найширшому розумінні слова. Глибинна структура відображає смислову близькість речень, що містять той самий склад лексичних одиниць і ризяться граматичним значенням. Співвіднесення поверхневої і глибинної структури речення здійснюється через граматичні трансформації, що дають змогу простежити співвіднесеність речень із подібною глибинною структурою та її реалізаціями на поверхневому рівні.

Пропозиції виражаються згорнутими (редукованими, конденсованими, компресованими) структурами, які є результатом різних семантико-синтаксичних процесів: номіналізації, атрибуції, партиципації, адвербіалізації, тощо. Ядро таких структур становлять одиниці з пропозитивною семантикою. Пропозитивній семантиці, за Н.Д. Арутюновою властиві такі ознаки: 1) вона непередметна; 2) співвідноситься з віссю часу; 3) мислиться у стосунку до предметів і явищ; 4) належить до розряду мовленнєвих значень; 5) реалізується реченням або його трансформами (номіналізаціями) [2, с. 80].

Явище номіналізації є процесом збільшення номінативних елементів, функцій, ознак або статичних сем внаслідок зменшення дієслівних елементів, функцій, ознак або динамічних сем. Результатом такого перетворення є збільшення статичної семантики при паралельному зменшенні динамічної семантики вихідних мовних елементів і структур. До елементів і структур зі статичною семантикою належать ті мовні одиниці, основною функцією яких є називання й фіксація певних явищ, фактів і дій, а також означення цих фактів, явищ і дій без урахування їх можливого розвитку в часі й просторі. До елементів і структур із динамічною семантикою слід віднести такі, що мають стосунок до втілення процесу й указують на розвиток явищ, фактів і дій у просторі й часі.

В сучасній лінгвістичній практиці розрізняють повну та неповну номіналізації. **Неповна номіналізація** здійснюється без перетворення предиката в ім'я за допомогою простого приєднання номіналізуючого сполучника *те, що*: *Тож прийми, чоловіче, що належить, прийми свою чашу стримано й достойно, бо тут винуватих нема, бо те, що спіткало тебе, раниш чи пізніш спіткає кожного з них: вічна ж бо молодість нікому не гарантована* (О. Гончар); *„Треба її прогнати”, – подумав він зненацька, намагаючись відтіснити кудись у найдавший куток пам'яті те, що відбулося перед цим* (П. Загребельний).

Як зазначає О. В. Падучева, при неповній номіналізації семантична і синтаксична схеми речення не зазнають внутрішніх змін, а функціональне зрушення відмічене формулою *те, що; той факт, що* [7, с. 193–194]: *Підтвердженням цього є той факт, що не взяли одразу, – значить, „готують документи”* (І. Багряний); *Той факт, що ліжка обох стояли поруч, здружив їх остаточно, і безупинне пашталакання пана Мирослава (саме так я до нього звертався) іноді діяло як коліскова на довготерпеливого Антіна Прокоповича* (О. Вахній).

Семантичним центром неповної номіналізації не може бути предикат, оскільки не кожне речення містить в собі власне предикат – слово зі значенням ознаки і відповідно не кожне речення може бути згорнуте у повну номіналізацію, однак кожне розповідне речення може бути трансформоване в неповну номіналізацію, оскільки трансформація пропозиції в неповну номіналізацію позбавлена словоутворювальних та позиційних обмежень.

У вершині неповної номіналізації знаходиться компонент, що називає предикативне відношення, – зв'язка. Розгляд зв'язки як одного із конститутивних елементів речення дає змогу пояснити відповідність між формальним і семантичним виміром номіналізації: повна номіналізація веде до трансформації предиката в ім'я і отримує значення ознаки (якості, процесу, дії, стану), неповна номіналізація, у вершині якої знаходиться зв'язка, має значення пропозиції, судження чи факту [9, с. 43.]. Пропозиція отримує різні конотації при різних видах номіналізації: *Він із вдячністю подивився* (М. Хвильовий) → 1) *те, що він із вдячністю подивився* – неповна номіналізація, що має значення факту; 2) *вдячний погляд* – повна номіналізація, що в цьому випадку має значення ознаки.

Наявність номіналізацій як одного зі способів номінації відображає здатність людини членувати ту саму ситуацію по-різному, тобто той самий референт може бути представлений різними засобами. Так, трактуючи способи представлення одного референта різними мовними формами (*він допоміг – його допомога*), Р. Лангакр констатує, що за ними стоять різні образи ситуації, кожний з яких пов'язаний з певною частиною мови [10, с. 97].

Неповна номіналізація позначає факт. Значення факту співвідноситься із судженнями, що отримали оцінку „істинно”. Пропозиції зі значенням факту протиставлені таким значенням як вигадка, можливість, припущення. Неповна номіналізація часто має фактичне значення і використовується для вираження фактичного судження:

У структурі речення неповна номіналізація функціонує у складі додаткових підрядних речень і вводиться предикатами ментального, волітивного, емотивного та комунікативного модусів.

Терміном **повна номіналізація** позначають процес перетворення дієслова в абстрактний іменник – пропозитивне ім'я, а також для позначення пропозитивного імені, утвореного в такий спосіб. Номіналізацію кваліфікують як особливий різновид трансформацій, який полягає у тому, що вихідні одиниці реченнєвої або суміжної з нею предикативної природи стають морфологізованим або функціональним (синтаксичним) іменником [8, с. 195.]. Визначення номіналізації через функціональні параметри субстантивів охоплює не тільки віддієслівні чи відприкметникові іменники, а й широкий спектр імен непередметної семантики, отож, номіналізацію можна потрактовувати як зміну глибинної структури (рух, дію, процес) в статичну подію поверхневої структури.

Повна номіналізація є „згортанням до предиката” і полягає в тому, що шляхом словотвірного процесу предикат трансформується в іменник: *веселитись* → *веселощі, говорити* → *розмова, гуляти* → *прогулянка, приїхати* → *приїзд* тощо. Іменники такого типу називають вторинними іменниками, зазначаючи, що похідний із семантико-граматичного погляду вторинний іменник у структурі мови посідає особливе місце як засіб конденсації висловлювання, сутність якого полягає у тому, що вторинні іменники можуть за потреби виступати в ролі семантичних еквівалентів цілих висловлювань, номіналізуючи їх. У короткій і апробованій людським досвідом формі вони можуть узагальнювати серії умовисновків і в такому компактному вигляді перетворити на тему повідомлення будь-які розгорнуті висловлювання [8, с. 195]. Так, вторинний іменник *розмова*, що входить до складу речення *Він згадував вчорашню розмову з Гужвою* (В. Дрозд), може бути трансформований у предикатну структуру: *Він згадував, що розмовляв з Гужвою*; у реченні *Змалечку знаю ваш труд* (О. Гончар) іменник *труд*, конкретизований займенником *ваш*, може трансформуватись у пропозицію: ***ви трудились***.

За семантичною природою вторинні іменники є абстрактними віддієслівними (*написати* – написання, *розмовляти* – розмова, *приїхати* – приїзд, *читати* – читання, *водити* – водіння) і відприкметниковими іменниками (*сміливий* – сміливість, *хоробрий* – хоробрість, *рішучий* – рішучість, *ніжний* – ніжність). З погляду семантичних характеристик ці іменники-деривати відтворюють дієслівну семантику дії, процесу або динамічного стану і прикметникову семантику якості і властивості. Вони належать до семантичного класу предикатних іменників і позбавлені семи „предметність“, властивої непередикатним іменникам.

М. В. Леонова акцентує увагу на антитезі між іменником та дієсловом, що „закладена в самій природі цих частин мови й зумовлюється тим, що вони виражають протилежні й найбільш визначні факти дійсності” [6, с. 159]. Іменник позначає предмет, „першоелемент усього наявного в світі, форму матерії”. Дієслово, на відміну від іменника та прикметника, означає предмет у „розгортанні, перебігу”, тобто надає йому „динамічної, тимчасової” характеристики.

Називаючи й узагальнюючи факти, предмети, явища, дії, зазначає М. В. Леонова, будь-який із мовних елементів із функцією іменника „підводить” останні „під спільні типи з характерними для всіх подібних фактів”, предметів, явищ, дій „ознаками”, і, тим самим стає їх невід’ємною характеристикою, їх ярликом [6, с. 159]. Дієслово в особовій формі, оскільки воно носій динамічних сем, завжди характеризує явища, що рухаються в часі і просторі, і через це завжди дає надію на можливі зміни в майбутньому. Назва явищу дається тоді, коли люди пізнали його сутність і можуть застосувати її до ряду подібних явищ.

Іменник як семантично стрижнева назва забезпечує описовість факту, позбавляючи його динаміки та певної зображувальності, що пов’язано з прагненням до однозначного розуміння, що забезпечує відсутність у віддієслівного іменника переносного значення, а отже – досягається адекватність на граматичному рівні. Увага викладу зосереджується, таким чином, на самому факті, а не на процесі, що виражається дієсловами.

За трансформації речення в віддієслівний іменник відбувається часткова чи повна втрата дієслівних категорій зокрема категорія часу. Так, трьом дієслівним формам минулого, теперішнього та майбутнього часів (наприклад: *він дякував*, *він дякує*, *він дякуватиме*) відповідає єдиний іменник [його] *подяка*. Так, Б. Комрі вважає, що „у віддієслівному імені (повній номіналізації) нейтралізуються категорії, характерні для дієслова (час, вид, заперечення)” [5, с. 42]. Порівняймо: *Це було гарною прикметою, само небо допомагає їм* (І. Багрянний) → *допомога неба*; *Сагайдак допоміг їй перейти на берег* (О. Бердник) → *допомога Сагайдака*.

Залежна пропозиція, семантичним центром якої є дієслово *допомагати*, представлене різними часовими формами, набуває різного значення: у першому реченні йдеться про регулярну, неодноразову дію, що протікає у теперішній момент; у другому – про одноразову завершену дію, що відбувалась у минулому. Повна номіналізація (*допомога*) виявляється позбавленою наведених конотацій. Так, А. Вежбицька зазначає, що у зворотах з віддієслівними іменами (повними номіналізаціями) відображується дія постає як обмежена у часі або навіть одноразова [4, с. 41].

Звернення до мовного матеріалу, однак, дає змогу констатувати, що характерне для українського дієслова розрізнення доконаного/недоконаного видів подекуди переноситься на віддієслівні іменники, (за умови якщо вони не мають тільки однієї видової форми, як-от *працювати*, *мріяти*, *трудитися* та ін. – тільки недоконаного виду; *повикидати*, *позакривати*, *познаходити*, *попоходити*, *пропрацювати* та ін. – тільки доконаного) якщо вони не набувають предметного значення (пор.: *вивчати* – вивчання, *вивчити* – вивчення). У таких парах протиставлені іменники, що означають, з одного боку, незавершену, тривалу дію (або стан) як процес, з другого – завершену, конкретну дію, часом з відтінком однократності, наприклад: *присуджування* – *присудження*, *відкидання* – *відкинення*, *вивершування* – *вивершення*. Так, аналіз речень *Ще пізніше, за часів бездумного нищення історичної пам’яті, бригади анонімів у куфайках заповзялися переоблаштувати Янівський цвинтар – так було зрівняно із землею і його могилу, одну із сотень небажаних* (Ю. Адрухович); *З того часу, як після цілковитого знищення організації йому пощастило закласти нову, у його майже не проходив вираз тривоги* (В. Винниченко) свідчить, що в першому реченні віддієслівний іменник зберігає характер процесуальності, передає значення тривалості процесу, у другому – увага концентрується на самому факті здійснення дії.

З іншого боку, функціонування в реченнях віддієслівних іменників на зразок *цебет* – *цебетання*, *вереск* – *верещання*, *брязкіт* – *брязкання* та ін. зумовлені не стільки бажанням автора передати той чи той характер дії, скільки з естетично-стильовою метою, внаслідок виразних конотативних значень іменників такого типу. Комунікативна, інформативно-пізнавальна функція мови підпорядковуються в цих стилях естетичній функції. Стиль не вимагає конкретного, однозначного розуміння поняття. Це й допускає можливість функціонування не лише синонімів, а й варіантів: *Раптом звідти долинає хтивий дівочий вереск. Високий дідусь витягає суху шию, вуха його нашорошені, як у зайця* (В. Стус); *Тільки що він [Омелько] вийшов і пан становий знову почав вичитувати мені список, як знову до нас донеслося чись нестерпне верещання* (Панас Мирний); *Збуджено дзвенів, переливався той цебет молодого щастя, а відвідувачка, схилившись, сиділа з пучечком волошок притихло, і, якби дано було читати Марисі її думки, мабуть, прочитала б: „З усіх країн найкраща країна – Юність”* (О. Гончар); *Заплющую очі, слухаючи її стривожений, гарячий шепіт, цебетання горобців і гул автомобілів за вікном* (А. Дністровий). У наведених прикладах не спостерігається чіткого протиставлення за ознакою ‘одноразова дія/тривалий процес’.

Процес перетворення особових форм дієслова у віддієслівні іменники призводить до абстрактного позначення дії, тобто дії, що позбавлена суб’єкта, свого виконавця. Наприклад, у реченні *Ти чув іноді крики, метушню, хтось когось бив* (Ю. Андрухович) до кінця незрозуміло хто кричав, хто метушився, а використання номіналізацій дозволяє зняти цю інформаційну лакуну. В іншому прикладі *Довго-довго, не один десяток років буде проваджати мене мати, дивлячись крізь сльози на дорогу, довго хреститиме мені слід і стоятиме з молитвами на зорях вечірніх і ранішніх, щоб не взяла мене ні куля, ні шабля, ні наклеп лихий* (О. Довженко) суб’єкт речення – мати намагається вберегти сина від наклепів безвідносно до того хто пліткуватиме – чи то вороги чи друзі.

Іншою ознакою номіналізації, крім відсутності вказівки на конкретну особу виконавця дії, є її статичність. Саме сприйняття дій, явищ у статисти дає нам можливість зосередитися на фактах, зазирнути в їх глибину. Навіть віддієслівний іменник, який на глибинному рівні наділений динамічною семантикою, є більш статичним, ніж особова форма дієслова, оскільки він не дає нам можливості сприйняти реальну конкретну дію через її виконавця; він, так само як і інфінітив, є лише назвою дії.

Аналіз мовного матеріалу засвідчує, що пропозиція – факт об’єктивної дійсності може бути представлена не тільки віддієслівними чи відприкметниковими іменниками, а й іншими словами непередметної семантики, як-от: *випадок*, *точка зору* тощо. На відміну від віддієслівних та відприкметникових іменників, вони не виражають предикатно-актантну структуру, однак кваліфікують стан справ як такий. Приміром, речення *Правнук запам’ятав його слова та батькові злидні* (Ю. Яновський) є семантичним еквівалентом речення *Правнук запам’ятав те, що сказав батько, і те, що батько був злидений*. У такий же спосіб можна інтерпретувати наступні речення: *Юрій пригадав усі події вчорашнього дня* (В. Собко) → *Юрій пригадав усе, що трапилось вчора*; *Гомоніли про риболовлю, згадували сьогоднішню пригоду* (Ю. Мушкетик) → *Гомоніли про риболовлю, згадували те, що трапилось сьогодні*; *Я, звичайно, знав про цю історію трохи від начальника колонії* (Ю. Покальчук) → *Я, звичайно, знав трохи про те, що сталося, від начальника колонії*.

До іменників непередметної семантики, здатних репрезентувати факт об’єктивної дійсності, відносимо іменники, референтом яких є: мовні події чи продукти мовлення: *слова*, *новина*, *зауваження*, *звітка*, *відомість*; результати інтелектуальної діяльності: *ідея*, *думка*, *точка зору*, *погляд*, *припущення*, *теорія*, *гіпотеза*; специфічна діяльність суб’єкта: *роль*, *мотив*, *вчинок*, *подвиг*, *порив*, *імпульс*; вторинне найменування події: *випадок*, *історія*, *інцидент*, *епізод*, *трагедія*, *фарс*; реалії життя: *біда*, *горе*, *успіх*, *поразка*, *злидні*.

Серед видів номіналізацій можемо вирізнити *пряму номіналізацію* – слова чи лексичні одиниці, що відповідають предикатам (чи предикатно-актантним структурам, як от *Яринка раптом згадала про свою обіцянку* (Ю. Збанацький) → *про те, що вона щось обіцяла* і *непряму номіналізацію*, що відображає предикатно-актантну структуру тільки в певному контексті (*Йому після школи на трактора б сісти, а він замість того сів на лаву підсудних* (О. Гончар) → *після школи – він закінчив школу*; - *Да-а-а, запуталі вас баринні со своїмі іменами, – сказав поручник Калюжний, який після другої чарки почав зриватися на російську говірку* (В. Шкляр) → *після чарки – вони випивали*).

Функціонування номіналізацій у реченні можна пояснити прагненням до мовної економії та синтаксичної компресії. Потреба в мовній економії може бути пов'язана зі збільшенням кількості інформації, з одного боку, та з прискоренням життєвого ритму, з другого.

Проте номінативні структури використовуються не лише як засіб суворої регламентації вислову, а й функції експресивного стилістичного засобу, що зумовлює їх широке використання в художньому й публіцистичному стилях. Так, використання номіналізацій можна пов'язати з із динамізмом мовлення: *Чути вибухи, кулеметну тріскотню, удари танкових гармат* (М. Бажан); *Він слухає голоси природи – шум вітру, шум води, щебетання пташок* (Л. Костенко); *Поміж тим усім лемент, стогін, прокльони й благання пораниених про допомогу* (І. Багрянний); *По селах чулася безладна стрілянина, моторошні крики, голосіння жінок і валування собак* (В. Шкляр). Так, у наведених реченнях має місце нагнітання фактів за допомогою лаконічних однорідних номінативних структур, які в сукупності наділені дещо більшою стилістичною забарвленістю, ніж проста форма дієслова.

У контексті номіналізації виконують роль зачину, широкого плану, на якому розгортаються наступні дії: *Я чув цю історію вночі, під тихий шелест літнього дощу* (П. Загребельний); *У глибині залу, під миготіння кольорових електровогнів помічаю Вовіка Карбюратора з десятком незнайомих штемплів* (А. Дністровий); *Приїхали вдосвіта; вокзал – зав'язана цегла і залізо, серед яких в'ється дим від паровозів і пара; без перерви свистки, брязкіт, галас, стуканина валіз на дверях і човгін підшов: натовпи спішать – ніхто ні на кого не гляне* (В. Бартка), або завершують узагальнено-опредмеченою ознакою перелік попередніх образів: *...втрачене, мабуть, назавжди, нагадати самому собі про землю, яку топтав дитячими ще ногами, землю іноді й загрозили, холодну; але то забулося тепер, здавалася вона завжди теплою, м'якою, ласкавою, снилася ночами, ввижалася в понадморській мглі, в розпеченості марева над каменем; він частіше став співати своїх руських пісень, вганяючи в подив ромеїв, розумів, що туга за рідною землею викликана осамотненням, від якого тут однаково всі страждали, але рятуватися від якого ніхто не вмів, (натомість кожен ставав дедалі більшим відлюдьком* (П. Загребельний).

Серед найпоширеніших структурних моделей іменних груп, семантичним ядром яких є номіналізований іменник віддієслівного чи відприкметникового походження можна виділити наступні:

Nom + S₂: *Лисяче личко квапиться виконати прохання (наказ) слідчого й розповідає, що він знає Андрія давно, ще з авіаінституту, що знає отаких от і отаких от товаришів і друзів, знає те ось і те з його ще студентських років ...* (І. Багрянний); *Мені подобалося миготіння пейзажів й вознів за шибками мого „Росінанта”* (Л. Демська); *З другого поверху долинули звуки рояля: хтось грав “Баркаролу” Чайковського* (П. Загребельний). Іменник в родовому відмінку, поєднаний з номіналізованим іменником, має атрибутивне значення і конкретизує його. Якщо іменник родового відмінку конкретизований присвійним займенником чи прикметником, модель набуває наступного вигляду: **Nom + (Pron+S₂)**; **Nom + (Adj+S₂)**: *Я пошукав очима телефон, мені здавалося, що Борису необхідна допомога кваліфікованого лікаря* (Л. Денисенко).

Nom+Inf: *Він почував тільки втому і слабкість, у всьому тілі було бажання лягти, витягнуть ноги, пустить вільно руки й лежать* (В. Винниченко); *Гадаю, що саме його сірість, пересічність і породили цю потворну жадобу влади, прагнення принижувати, нівелювати інших* (Н. Гайдамака).

Prep+Nom: *Думаю, що й найбезстрашніший середньовічний лицар, у всіх своїх обладунках, якби опинився тепер десь на перехресті сучасного мегаполіса, то бризнувся б, непритомний, на проїжджій частині від того шуму, гуркоту й миготіння, і викидних газів* (Л. Костенко). *Мав трохи холодку в серці через Родимову занепокоєність і через його стурбовані слова, але намагався відсунути той холодок якомога далі, розтопити його гарячою хвилиною дитячої цікавості* (П. Загребельний).

Іноді маємо подвійну субстантивацію в межах однієї іменної групи: *Літак полинув сам по собі, а гуркотіння живе окремо від нього, живе, мов згадка про його політ* (О. Гончар); *Але люди передавали спогади про появу гостей з неба, як міфічні, казкові видіння ...* (О. Бердник); *Якщо немає надії на перемогу, то зостається ще прагнення помсти* (В. Шкляр).

Здатність номіналізацій використовуватися в різних функціях свідчить про їх багатofункціональність, а також ще раз доводить факт їх протиставлення дієслівному способу

висловлення думки, а відтак пояснює частотність використання цих структур у текстах різноманітної стильової належності. Цілком закономірною є тенденцію зростання номінальності.

Таким чином номіналізація є поширеним явищем в сучасній українській мові і може вважатись однією із провідних традицій її розвитку. Вона передбачає перехід в ім'я таких мовних категорій як дієслово, прикметник, предикатив і при цьому характеризується як динамічний процес перетворення різних мовних одиниць в іменник і одночасно визначається як результат цього перетворення. Номіналізація – це уявлення безперервних процесів як завершених. Вона функціонує на мета-рівні по відношенню до досвіду і символізує цілі блоки знань.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Сокровенная связка: (К проблеме предикативного отношения) / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР. Сер.лит. и яз. 1980б. Т. 39, № 4. – С. 347–358.
2. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл/ Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1976. – 383 с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ. ; вступ. статья Е.В. Падучевой] / отв. ред. М. А. Кронгауз. – М. : Русские словари, 1996. – 416 с.
4. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
5. Комри Б. Номинализация в русском языке: словарные задаваемые именные группы или трансформированные предложения? / Б. Комри ; [пер. с англ. И.И. Лауфер] // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Наука, 1985. – Вып. 15: Современная зарубежная лингвистика. – С. 42-49.
6. Леонова М.В. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / М. В. Леонова. – К. : Вища школа, 1983р. – с. 159.
7. Падучева Е. В. О семантике синтаксиса (Материалы к трансформационной грамматике русского языка) / Е. В. Падучева.– М., 1974. – 292 с.
8. Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., вип. і доп. – К. : Вид-во “Укр. енциклопедія” ім.М.П. Бажана, 2004. – 833 с.
9. Шатуновский И. Б. Семантика предложения и нереперентные слова (значение, коммуникативная перспектива, прагматика) / И. Б. Шатуновский. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 400 с.
10. Langacker R.W. Concept, image and symbol: the cognitive basis of Grammar / Ronald W. Langacker. – 2nd ed. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2002. – 395 p.